

+ C 132342

132342

Evald Flisar

Čas v življenju revije

Pozoren bralec je ob pogledu na naslovnico ugotovil, da je Sodobnost z lanskega, 48. letnika preskočila na letnik 65. Kam je izginilo vmesnih 17 let? Nikamor: revija Sodobnost je začela izhajati leta 1933, prenehala izhajati leta 1941 zaradi vojne, se ponovno dvignila iz pepela leta 1946 kot Novi svet, ki se je leta 1953 preimenoval v Našo sodobnost, ta pa se je leta 1963 ponovno preimenovala v Sodobnost. Kljub nesporni kontinuiteti je uredniški odbor uvedel novo štetje letnikov predvsem zaradi opustitve besedice "naša", nikakor pa ne zaradi kakršne koli politične ali estetske preusmeritve. Prvo Sodobnost so skupaj ali v različnih kombinacijah, tudi posamično, urejali Ferdo Kozak, Stanko Leben in Josip Vidmar. Novi svet sta urejala Juš Kozak in Ferdo Kozak, Našo sodobnost pa Ferdo Kozak in Boris Zihlerl, dokler ni leta 1955 uredništva prevzel Drago Šega, ki se mu je leta 1964 pridružil Dušan Pirjevec. Tri leta (1965–1968) je revijo urejal Mitja Mejak, po njegovi smrti pa je prešla v roke Cirila Zlobca, ki jo je urejal trideset let. Pred dvema letoma je 23-članski uredniški svet soglasno zaupal urejanje podpisnemu in mu dovolil, da oblikuje svoj uredniški odbor.

Čas v življenju revije, ki zaobjema dve tretjini dvajsetega stoletja, je v zgodovini naroda in njegove kulture zabeležil neskončno število premikov, obratov ter nenadnih in postopnih sprememb. Izmenjale so se generacije piscev in generacije bralcev. Spreminjali so se družbeni in politični pritiski, pa tudi pogledi na literaturo in njeno vlogo v domačem in širšem prostoru. Pogled nazaj nam razkrije, da je znala Sodobnost skoraj vedno prisluhnuti utripu časa; ne le njegovim zahtevam, tudi priložnostim. Čeprav je njenemu rojstvu botrovala kriza Ljubljanskega zvona, ki se je po mnenju nekaterih sodelavcev premalo zavzemal za pravičnejši družbeni red, in je torej okoli sebe zbrala predvsem (za tisti čas naprednejše) levo usmerjene

9001008.P7

ustvarjalce, je v svoji dolgi zgodovini bila ideološko manj odprta za različne poglede samo med kratkim urednikovanjem Borisa Ziherla; tako je leta 1964 prav Sodobnost najostreje nasprotovala ukinitvi Perspektiv. Res je zaradi tega prišlo do zamenjave glavnega urednika in uredništva, vendar je revija tudi v kasnejših letih ohranila neodvisno držo; že leta 1970 je bila Sodobnost tista, ki je sprožila vprašanje uvedbe slovenskega jezika v JLA. In podobno.

Pomen in naravo revije povzema dr. Gregor Kocjan v Enciklopediji Slovenije: "Sodobnost je ves čas izhajanja v mnogočem uresničevala vlogo osrednje slovenske literarne in kulturne revije, združujoč navezanost na tradicijo in novosti sodobnega časa. Hkrati je skrbela za ustvarjalno sožitje starejših in mladih generacij." Dokaz za vseskozi integrativno vlogo revije so imena eminentnih sodelavcev, ki v današnjem, politično bolj diferenciranem času v očeh marsikoga ne sodijo pod isto streho: Josip Vidmar, Vladimir Bartol, Janko Kos, Edvard Kocbek, France Bevk, Miško Kranjec, Ciril Kosmač, Niko Grafenauer, Janez Menart, Jože Snoj, Dane Zajc, Ciril Zlobec, Lojze Kovačič, Ivan Mrak, Marjan Rožanc, Dimitrij Rupel, Drago Jančar, Tomaž Šalamun, Vladimir Kavčič, Taras Kermauner, Vitomil Zupan, Feri Lainšček, Jani Virk, Uroš Zupan, Franc Zdravec itd. In v zadnjem času Josip Osti, Aleš Čar, Dušan Merc ter številni drugi.

Sodobnost na pragu novega tisočletja je v prelomnem obdobju, tako v dobrem kot tudi, če ne ravno v slabem, v kočljivem pomenu. V dobrem zato, ker na njena vrata vse intenzivneje trkajo generacije potencialnih ustvarjalcev, esejistov in kritikov, ki zapuščajo fakultete in iščejo "svojo" revijo. Vrata Sodobnosti so jim, kot so zmeraj bila najmlajšim rodovom, na široko odprta. Hkrati se ta vrata ne bodo nikoli, kot se nikoli niso, zaprla ustvarjalcem srednje in starejše generacije (seveda tistim, ki znajo živeti in živijo s časom). S tem bi se revija izneverila konceptu, ki ohranja njen značaj skozi vseh 65 let življenja. Tradicija in novost v ustvarjalnem sožitju – to mora ostati njena temeljna usmeritev. Prav tako bo revija ostala družbeno kritična, vendar politično neopredeljena – ne zgolj deklarativno, ampak de facto.

Kočljiva plat "prelomnega obdobja" pa ne zadeva samo Sodobnosti, ampak vse literarne revije postsocialističnega sveta. Tudi v globalnem pogledu se življenje še nikdar ni spremenilo tako radikalno v tako kratkem času kot v zadnjih desetih letih. Kvantitativna eksplozija medijev, trivializacija ali politizacija interesov (ali oboje), inflacija (in z njo razvrednotenje) besede,

globalizacija informacijskega omrežja, razduhovljenje, ki spremlja razmah porabništva in kapitalizma, ne nazadnje pa tudi demokratična razpršitev političnih teženj – vse to pomeni, da “revija za književnost in kulturo” ne more nikoli več biti podobna ničemur od tistega, kar je bila. Težko si je danes predstavljati, da bi, recimo, literarna revija sprožila sporno javno debato o pomembnem družbenem ali nacionalnem vprašanju, preden bi to naredili politično naravnani mediji. Še težje si je (v demokraciji in v posledičnem zmanjšanju “nacionalnih” problemov v rešljive iritacije) predstavljati, da bi kakršno koli pomembno vprašanje, ki bi ga prva zastavila ta ali ona revija, dobilo “vseslovenske” dimenzije brez pomoči dnevnega tiska in televizije. Ali da bi to vprašanje ostalo “nacionalno” tudi potem, ko bi postalo politično. Ali da bi literarna revija s politizacijo svojih strani pridobila ugled, kaj šele kvaliteto.

Vprašanju se torej ni mogoče izogniti: Če revija za književnost in kulturo ne more več biti, kar je v našem delu sveta do nedavnega še lahko bila (pomemben in na hipe osrednji dejavnik družbenopolitičnega življenja), kaj sploh je lahko v času, ko se za našo pozornost poteguje tisočkrat več skušnjav in izzivov kot pred petnajstimi leti, da o času pred drugo svetovno vojno ne govorimo? Kolikor je vprašanje na svoj način zapleteno, toliko je odgovor preprostejši. Razbremenjena dolžnosti, da je tudi tisto, čemur po svoji naravi sploh ni namenjena, se lahko revija posveti svojim pravi ciljem in z njimi globljemu poslanstvu. Definirati to poslanstvo z besedami, ki v današnjem času splošne naveličanosti in cinizma ne bi zveneale naivno, pa utegne terjati nekaj več spretnosti, kot je premorem. Morda si pri tem (na prvi pogled presenetljivo) še najlaže pomagam z besedami prvega urednika Sodobnosti, Josipa Vidmarja, ki je v prvi številki revije leta 1933 v sestavku z naslovom *Duhovna služba narodu* zapisal:

“Kakor vse človeško, se vrši tudi življenje naroda na dveh ravninah, na stvarni ali snovni in na duhovni. Narod živi kot političen in gospodarski kolektiv, a živi tudi kot kulturna in ali duhovna enota. Po teh dveh življenjskih polutah je opredeljena tudi služba, ki mu jo posveča posameznik in večja ali manjša občestva njegovih članov. V današnjem času, ki priteza vse žive in sveže moči k politični službi narodu, k delu za dobro in častno ustanovitev vnanjih oblik naše eksistence, obstoji nevarnost, da se med nami zabriše prava predstava o duhovni službi narodu, da se pozabi prava podoba o delu, čigar smisel je pomagati naši kolektivni duševnosti ali narodnosti do izživetja

in do čim zavednejšega in čim bolj izčrpnega sodelovanja pri obliki novega sveta. To nevarnost pozabe je treba skušati prestreči, in sicer z vso mogočo jasnostjo v pojmih, kakor so narod, narodnost in služba narodu, pri kateri je treba točno oddeliti politično službo od tiste, ki velja narodnosti kot duhovnemu bistvu naroda.”

Z nekoliko domišljije, predvsem pa s prilagoditvijo Vidmarjevih sintagem terminologiji našega časa, ostaja njegova oznaka “duhovne službe narodu” skoraj enako veljavna, kot je bila ob svojem nastanku. Tudi današnji čas “priteza vse žive in sveže moči k politični službi narodu” (čeprav ne več “k delu za dobro in častno ustanovitev vnanjih oblik naše eksistence” – ta je z državnostjo uresničena). Tudi danes “obstoji nevarnost, da se pozabi prava podoba o delu, čigar smisel je pomagati naši kolektivni duševnosti ... do čim zavednejšega ... sodelovanja pri obliki novega sveta”. In tudi danes je “nevarnost pozabe treba skušati prestreči”. Prevedeno v razmere in jezik sodobnosti to pomeni, da tudi danes večino naše energije posrkajo politični in gospodarski cilji (s samostojno državo in obnovo kapitalističnega sistema še toliko več). Podoba kolektivne psihe Slovencev (in kaj je ta, če ni temelj “narodnosti”?) pa je prepuščena (mного bolj kot premišljenemu oblikovanju) naključnim vplivom množice pritiskov ter informacij iz vsega sveta. Naključno in v glavnem pasivno oblikovana nacionalna psiha pa težko “zavedno sodeluje pri oblikovanju novega sveta”; njena usoda ostane, da se prilagodi “novemu svetu”, kakršnega ustvarijo drugi.

O naravi in temeljih slovenske kolektivne psihe bi lahko razpravljali v nedogled, nihče pa ne bo zanikal, da so njen “cement”, če naj se tako izrazim, že stoletja vzorci, ki jih, širše gledano, poznamo pod imenom kultura. V svetu političnih integracij in političnih tvorb, ki so večje od maloštevilnega naroda s svojo državo, je pomen kulture za ohranjanje in krepitev kolektivne psihe (“narodnosti”) usodnejši, kot si ta trenutek predstavljamo. Lažno prepričanje, da kultura nima simbiotične zveze z nacionalno identiteto, si lahko privoščimo samo, dokler nas čez nekaj let (tokrat z našim pristankom in celo prizadevanjem) ponovno ne vsrka velika politična tvorba, kakršne so nam krojile usodo skozi vso zgodovino in nas iz centrov odločanja ter moči izrinjale na periferijo, nas spreminjale v bolj ali manj uspešno provinco. Evropska skupnost seveda ne bo niti habsburška monarhija niti nekdanja Jugoslavija; pritiski na našo narodno bit bodo (čeprav dolgoročno tudi o tem ni nobenih zagotovil!) subtilnejši, marsikdaj komaj opazni. Nikakor pa to ne pomeni, da bodo manj učinkoviti, prej nasprotno.

Neposreden napad na našo nacionalno bit je zmeraj sprožil samoobrambni refleks in odpor; prijazno prepričevanje politike kapitala ("svoboden pretok blaga, investicij in informacij") ga skoraj zanesljivo ne bo. Mehka asimilacija v interesni krog globalne kulture, ki jo podpisuje denar, bo uspešna, ker nastopa v vlogi strica, ki prinaša darila in obljublja več "kruha in iger" (ni nam treba pogledati daleč ali globoko, da bi videli, kakšne uspehe že beleži ta asimilacija).

Vprašanje narodnosti ali kolektivne psihe Slovencev je torej vprašanje avtohtone kulture, prizadevanje za zdravje in moč te kulture pa je nič več in nič manj kot "duhovna služba narodu", o kateri je govoril Vidmar leta 1933 v prvi številki Sodobnosti. Gre torej za kontinuiteto ciljev in prizadevanj, ki je močnejša od političnih sprememb in razhajanj v času življenja revije – kontinuiteto, ki jo prehod na štetje letnikov od prve številke zgolj simbolično potrjuje. Seveda kontinuiteta ne izključuje razvoja, ampak ga celo zahteva; Sodobnost je upravičena do tega naslova samo, dokler se ves čas posodablja. Biti sodoben danes je nekaj drugega kot biti sodoben pred sedmimi leti, kaj šele pred sedmimi desetletji. "Duhovna služba narodu" ostaja vodilo, toda duhovni, estetski, intelektualni utrip današnjega časa spreminja to "službo" v nekaj, čemur bi lahko rekli premišljen eksperiment: v načrtno iskanje in posredovanje novega, novih stilov, pristopov, konceptov, načinov vrednotenja, in hkrati načrtno utrjevanje že najdenega in vrednega, kar nas povrne k že zapisani opredelitvi vloge Sodobnosti: k "združevanju navezanosti na tradicijo in novosti sodobnega časa".

Bili so časi, ko je Sodobnost govorila tudi v jeziku politike, vendar upravičeno le takrat, ko je politična opcija bila samo ena in se je bilo treba upreti njenim ekscesom. Govoriti v jeziku politike danes, ko so politične opcije epakovredne in uspešne pač toliko, kolikor pozornosti in zaupanja si znajo pridobiti, bi pomenilo, da je Sodobnost postala družbenopolitični medij, ki zastopa politične ideje tega ali onega interesnega kroga (saj po logiki stvari ne more zastopati vseh). S tem bi "duhovna služba narodu" postala "politična služba" in Sodobnost bi se prvič v času svojega življenja izneverila sama sebi. Kot pravi Cynthia Ozick v uvodniku, ki sledi: "Politika se začne pri postavkah; domišljija jih išče." Na drugem mestu v istem uvodniku pravi: "Domišljija je po definiciji, po naravi svoboda in neodvisnost." Zato naj Sodobnost ostane zavezana domišljiji, ne le domačih, tudi tujih piscev. Ne tistih, ki nam skušajo nekaj dopovedati, ampak takih, ki so na poti iskanja osebnih in splošnih resnic in nas znajo zvabiti s sabo. Ki nas

znajo posvariti tako pred tujimi grožnjami kot pred našo lastno neumnostjo in slepoto. Ki ne poznajo tabujev in oblikujejo misli iz svojih izkušenj. Ki si upajo spregovoriti o splošno sprejetih resnicah drugače. Ki nas znajo (čeprav to ni njihov namen) tudi še kaj naučiti. Ki znajo osvetliti temne lise v našem polju vednosti. Ki nas znajo tudi kdaj razjeziti, kar pomeni, da so podrezali v naše predsodke. Samo tako bo Sodobnost ostala sodobna in stabilna sredi plime novosti, ki jih pospešeno prinaša vrtevec sprememb.

SODOBNOST

revija za književnost in kulturo

Letnik 65, številka 1-2, 2001

Izdajatelj

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA

Naslov uredništva

SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13,
1000 LJUBLJANA
Telefon 01 200 41 02

Naročila in reklamacije

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA
Telefon 01 230 26 95, 080 11 08

Tisk

TISKARNA LJUBLJANA d.d.

ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka
Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Aleš Strajnar

Računalniški prelom
Janez Turk

Glavni urednik
EVALD FLISAR

Uredništvo
Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Meta Kušar
Miloš Mikeln
Igor Škamperle
Milan Vincetič
France Vurnik
Ciril Zlobec

Lektorici
Alenka Kobler
Nuša Mastnak

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Sodelavce prosimo,
da prispevkom obvezno
priložijo disketo
(MS Word za Okna,
verzije 97, 95, 6.0).

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Letna naročnina
z 20 % popustom
za redne naročnike
8900 SIT.

Cena te številke
v prosti prodaji
1500 SIT.

Cena za naročnike
v tujini USD 125
ali protivrednost
v drugi valuti.

Revija izhaja
ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi
stališča glavnega
urednika ali članov
uredništva.